

Wiesław Bolesław Łach

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie /
University of Warmia and Mazury in Olsztyn

 <https://orcid.org/0000-0002-1201-2776>

Orzyski rozdział historii wojsk raketowych (1961–1994): dostosowanie Wojska Polskiego do wymogów nowoczesnego pola walki

Summary

The Orzysz Chapter in the History of Rocket Forces (1961–1994): Adapting the Polish Armed Forces to the Requirements of the Modern Battlefield

The beginning of the 1960s was marked by a new stage in the development of the Polish Army. It consisted of the creation of rocket troops. This decision was influenced by political considerations related to membership in the Warsaw Pact and strategic dependence on the Soviet Union. Rocket troops capable of carrying nuclear warheads with tactical (up to 100 km) and operational-tactical (50–450 km) ranges began to be established as part of the ground forces.

According to the plan of organisational intentions of the Polish Army for 1959–1965, in 1961 a base was designated in Garrison Orzysz in 1961 for the formation of the first rocket units. It had a solid barracks base, technical facilities, and training ground infrastructure. The 32nd Lusatian Artillery Brigade, a tactical and operational rocket brigade, was then formed there. An Artillery Training Center was also established to prepare personnel scheduled for employment in the rocket armies that were formed subsequently.

The changing international situation in the second half of the 1980s led the Polish side to give up on maintaining rocket troops that were offensive in nature. On June 10, 1989, as part of the restructuring of the armed forces, the 32nd Lusatian Artillery Brigade was

© by the author, licensee University of Lodz – University of Lodz Press, Lodz, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC-BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Funding Information: not applicable. **Conflicts of interests:** none. **Ethical Considerations:** the authors assure of no violations of publication ethics and take full responsibility for the content of the publication.

Declaration regarding the use of GAI tools: not used

Received 2025-11-25. Verified 2025-11-25. Reviewed 2025-12-16. Accepted: 2025-12-23

reformed into the 32nd Specialised Training Centre of the Missile and Artillery Forces, which was finally dissolved in 1994. Thus, this type of unit disappeared from the structures of the Polish Army for more than thirty years.

The article examines the scope of tasks as well as organisational changes in the aforementioned military units and their impact on the functioning and development of land-based rocket troops, based on archival documents located in the archives of the Military Historical Office: the Central Military Archive, the Military Archive in Oleśnica and the Military Archive in Toruń, as well as a few scientific studies.

Keywords: Orzysz, Polish Army, missile troops, nuclear warheads

Streszczenie

Początek lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku zaznaczył się nowym stopniem rozwoju Wojska Polskiego. Polegał on na stworzeniu wojsk raketowych. Decyzja ta była uwarunkowana względami politycznymi związanymi z członkostwem w Układzie Warszawskim i zależnością strategiczną od Związku Radzieckiego. W ramach wojsk lądowych zaczęto tworzyć oddziały raketowe mogące przenosić głowice jądrowe o zasięgu taktycznym (do 100 km) i operacyjno-taktycznym (50–450 km).

Zgodnie z zamierzeniami organizacyjnymi Wojska Polskiego w 1961 r. wyznaczono bazę formowania pierwszych jednostek raketowych w Garnizonie Orzysz. Dysponował on dobrą bazą koszarową, zapleczem technicznym i infrastrukturą poligonową. Powstała tam wówczas 32. Łużycka Brygada Artylerii, która była brygadą raket operacyjno-taktycznych. Równolegle w tym samym garnizonie powstał Ośrodek Szkolenia Artylerii szkolący kadry planowane do obsadzenia tworzonych jednostkach raketowych.

Zmieniająca się sytuacja międzynarodowa w drugiej połowie lat osiemdziesiątych spowodowała, że strona Polska nie widziała sensu utrzymywania wojsk raketowych, które miały charakter ofensywny. W dniu 10 czerwca 1989 r., w ramach restrukturyzacji sił zbrojnych, 32. Łużycką Szkolną Brygadę Artylerii przeformowano w 32. Ośrodek Szkolenia Specjalistów Wojsk Raketowych i Artylerii, który ostatecznie rozwiązano w 1994 r. Tym samym ten rodzaj wojsk na ponad trzydzieści lat zniknął ze struktur Wojska Polskiego.

W artykule przedstawiono zakres zadań, jak i zmian organizacyjnych w wyżej wymienionych jednostkach wojskowych i ich wpływ na funkcjonowanie i rozwój lądowych wojsk raketowych w oparciu o dokumenty archiwalne znajdujące się w archiwach Wojskowego Biura Historycznego: Centralnym Archiwum Wojskowym, Archiwum Wojskowym w Oleśnicy i Archiwum Wojskowym w Toruniu, jak i nieliczne opracowania naukowe.

Słowa kluczowe: Orzysz, Wojsko Polskie, wojska raketowe, głowice jądrowe

Wprowadzenie

Dążenie do zwiększenia potencjału bojowego Wojska Polskiego na początku lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku doprowadziło do jego planowej rakietyzacji. Fundamentalne zmiany dotyczyły dostosowania naszego wojska do wymagań nowoczesnego pola walki. Zupełnie nową jakościowo bronią raketową, mogącą spełniać zadania nieosiągalne dla klasycznej artylerii, miały być taktyczne i operacyjno-taktyczne pociski raketowe wprowadzone na wyposażenie wojsk lądowych. Zakładano, że ich użycie bezpośrednio wzmocni możliwości ofensywne sił zbrojnych.

W tym kierunku zmierzały plany działań organizacyjnych Wojska Polskiego. Myślą przewodnią było dostosowanie sił zbrojnych do działań bojowych prowadzonych w warunkach powszechnego użycia broni masowego rażenia. Jednym z ważniejszych zamierzeń było wprowadzenie do wojsk lądowych oddziałów raketowych o zasięgu taktycznym do 100 km i operacyjno-taktycznym do 450 km¹.

Zgodnie z planem zamierzeń na rok 1961 wyznaczono bazę formowania pierwszych jednostek raketowych. Przyjęto propozycję sztabu artylerii Wojska Polskiego, by stał się nią garnizon Orzysz. Za takim rozwiązaniem przemawiało szereg argumentów. W Orzyszu znajdowała się duża grupa kadry artyleryjskiej z rozformowywanych i zredukowanych do pułków i samodzielnych dywizjonów brygad 8. Dywizji Artylerii Przelamania (dalej: DAP). Garnizon dysponował dobrą bazą koszarową oraz zapleczem przystosowanym do obsługi sprzętu technicznego. Ważnym atutem był bezpośrednio przylegający do koszar poligon. Dobra była też komunikacja kolejowa i drogowa, a jednocześnie położenie miasta ułatwiała maskowanie i ochronę kontrwywiadowczą głęboko utajnionych wojsk.

Brygada, nosząca oficjalne miano 32. Łużycka Brygada Artylerii (dalej: 32. ŁBA), o utajnionej nazwie 32. Łużycka Brygada Rakiet Operacyjno-Taktycznych (dalej: 32. BROT), utworzona została w oparciu o kadrę rozformowanej 8. DAP. Szkolenie Brygady rozpoczęło się już w listopadzie 1961 r. W tym samym czasie powstała druga orzyska jednostka wojsk raketowych – Ośrodek Szkolenia Artylerii, która funkcjonowała praktycznie w tym samym kompleksie koszar. Zadaniem ośrodka było przygotowanie kadr dla mających powstać kolejnych brygad rakiet operacyjno-taktycznych i dywizjonów rakiet taktycznych. Jesienią 1976 r. ośrodek rozwiązano, włączając go w skład 32. Brygady Artylerii. Po likwidacji Brygady zadania szkoleniowe i mobilizacyjne przejął 32. Ośrodek Szkolenia Specjalistów Wojsk Raketowych i Artylerii, który został zlikwidowany w 1994 r.

¹ F. Puchała, *Budowa potencjału Wojska Polskiego 1945–1990. Obszary szpiegowskich działań*, Warszawa 2013, s. 283–284.

W artykule na podstawie dokumentów archiwalnych, jak i nielicznych opracowań autor starał się przedstawić zakres zadań, jak i zmiany organizacyjne wymienionych orzyskich jednostek i ich wpływ na funkcjonowanie i rozwój lądowych wojsk raketowych. Problematyka ta warta jest objęcia badaniami historycznymi, gdyż tworzone od podstaw wojska raketowe w Orzyszu doprowadziły do unowocześnienia i wprowadziły na nowy poziom techniczny Wojsko Polskie.

Temat funkcjonowania lądowych wojsk raketowych Wojska Polskiego stał się przedmiotem badań płk. dr. hab. Michała Trubasa. W ramach swoich zainteresowań naukowych opublikował on artykuł pt. *Kolebka polskich wojsk raketowych*², w którym przedstawił w sposób specjalistyczny tworzenie i funkcjonowanie wojsk raketowych w Orzyszu. Profesjonalizm artykułu wynika z faktu, iż autor pełnił służbę w tym rodzaju wojsk i dlatego, czując się zwolnionym z wchodzenia w szczególności techniczne funkcjonowanie oddziałów raketowych, jak i pełnej charakterystyki sprzętu, odsyłam do innych publikacji tegoż autora³.

W ramach zainteresowań badawczych związanych z funkcjonowaniem garnizonu orzyskiego, począwszy od jego powstania do czasów współczesnych, autor napisał artykuł związany z wpływem wojska na rozwój Orzysza⁴, jak i przedstawił w opracowaniu zwartym okres artyleryjski⁵ garnizonu poprzedzający wejście na nowy poziom techniczny, jakim była rakietyzacja Wojska Polskiego. Z tego też względu w artykule pominięte zostały treści wprowadzające dotyczące funkcjonowania garnizonu i zmian, jakie w nim zachodziły.

Powstanie wojsk raketowych

Wybuch i przebieg wojny w Korei odczytano jako zapowiedź ataku na Związek Radziecki, gwałtownie przyspieszono więc rozbudowę sił zbrojnych państw bloku wschodniego. W oczekiwaniu na kolejny konflikt umacniano zdolność bojową sił zbrojnych państw będących w strefie jego wpływów⁶.

² M. Trubas, *Kolebka polskich wojsk raketowych*, [w:] *Z dziejów Wojska Polskiego na Warmii i Mazurach po drugiej wojnie światowej*, red. W.B. Łach, Węgorzewo 2004, s. 123–148.

³ Idem, *2 Pomorska Brygada Artylerii. Choszczno 1963–1992*, Warszawa 2005; idem, *Wojska „jednorazowego użytku”. Relacja*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2011, t. II, s. 155–174.

⁴ W.B. Łach, *Jednostki wojsk raketowych i artylerii w garnizonie Orzysz po 1945 roku – wpływ na rozwój i funkcjonowanie miasta*, [w:] *Oblicza wojny*, t. III (*Miasto i wojna*), red. W. Jarno, J. Kita, Łódź 2021, s. 341–348.

⁵ W. Brenda, W.B. Łach, *Orzysz cywilny – Orzysz wojskowy. Dwa spojrzenia na historię miasta po 1945 r.*, Orzysz 2022.

⁶ D. Holloway, *Stalin i bomba. Związek Radziecki a energia atomowa 1939–1956*, Warszawa 1996, s. 157.

W Wojsku Polskim zmiany zmierzały w kierunku zwiększenia zdolności ofensywnych. W wojskach lądowych zwiększono liczbę dywizji oraz sprzętu pancernego, artylerii i środków inżynieryjnych. W sumie tworzone ciężkie związki taktyczne i operacyjne, przystosowane do przełamywania pozycji przeciwnika na wybranych kierunkach masą ludzi i sprzętu. Taka struktura nie przystawała do nowych zasad prowadzenia działań, wynikających z pojawienia się w wojskach NATO taktycznej broni jądrowej⁷.

Teren województwa olsztyńskiego w latach pięćdziesiątych stał się obszarem stacjonowania nowo stworzonego 8. Korpusu Piechoty z dowództwem w Olsztynie. Podporządkowano mu oprócz istniejącej 15. i 18. dywizji piechoty nowo sformowaną 21. Dywizję Piechoty z dowództwem w Lidzbarku Warmińskim i 22. Dywizję Piechoty z dowództwem w Giżycku. Wsparcie Korpusu stanowiła 8. DAP w Orzyszu z brygadami: 26. Brygadą Artylerii Haubic w Orzyszu, 29. Brygadą Artylerii Haubic w Bemowie Piskim i 15. Brygadą Artylerii w Węgorzewie⁸.

Zachodziła konieczność redukcji wojsk operacyjnych poprzez zmianę ich anachronicznej struktury. Decyzję o utworzeniu w Wojsku Polskim wojsk raketowych uzasadniały głównie uwarunkowania strategiczne. Przejawiały się one między innymi w utworzeniu samodzielnego związku operacyjnego skupiającego wydzielony do Zjednoczonych Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego kontyngent Wojska Polskiego – frontu polskiego. Polska wystawiała dowództwo frontu, trzy armie ogólnowojskowe (1. Armia na bazie Pomorskiego Okręgu Wojskowego (OW), 2. Armia – Śląskiego OW, 4. Armia – Warszawskiego OW) oraz 3. Armię Lotniczą (AL) w sile ponad 400 000 żołnierzy. Odpowiednio do warunków geograficznych front spełniał zadania drugiego rzutu strategicznego i miał realizować cele na jurtlandzkim lub północnonadmorskim kierunku operacyjnym. Tak dużemu związkowi operacyjnemu należało zapewnić siłę ogniową gwarantującą samodzielność działań, a tę przy ówczesnych możliwościach technologicznych mogły stworzyć rakiety zdolne do przenoszenia głowic jądrowych⁹.

⁷ J. Babula, *Założenia operacyjne i techniczne oraz przebieg i efekty rakietyzacji wojsk lądowych w latach 1960–1985. Relacja*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2011, t. II, s. 148–150; M. Trubas, *Wojska „jednorazowego użytku”...*, s. 155.

⁸ W.B. Łach, *Wojsko Polskie na Warmii i Mazurach w latach 1945–1955*, Olsztyn 2025, s. 234–236; Rozkaz organizacyjny Ministra Obrony Narodowej nr 0043/Org. z 17 maja 1951 r., Archiwum Wojskowe w Toruniu – Wojskowe Biuro Historyczne [dalej: AWT WBH], 8 Korpus Armijny. Akta wyszkolenia bojowego 21 Dyw. Piech., sygn. 380/56/15; Rozkazy, zarządzenia organizacyjne i plany formowania na 1951 r., Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie – Wojskowe Biuro Historyczne [dalej: CAW WBH], sygn. IV.501.1/A.73.60.

⁹ T. Pióro, *Armia ze skazą*, Warszawa 1994, s. 244–247.

Przyjęty w 1961 r. plan rozwoju Wojska Polskiego na lata 1961–1965 zakładał między innymi wprowadzenie na uzbrojenie wojsk lądowych rakiet klasy „ziemia – ziemia” i równocześnie ograniczenie o jedną czwartą jednostek artylerii. Zadania wynikające z planu precyzowała *Dyrektywa Ministra Obrony Narodowej nr 003/Org. z dn. 26 czerwca 1961 r. w sprawie głównych przedsięwzięć organizacyjnych przewidzianych do realizacji w Siłach Zbrojnych PRL w latach 1961–1965*¹⁰. Dyrektywa uruchamiała działania organizacyjne i szkoleniowe umożliwiające stworzenie jednostek wyposażonych w rakiety o zasięgu taktycznym do 100 km i operacyjno-taktycznym o zasięgu do 450 km. Równoległe rozpoczęto prace studyjne w zakresie organizacji szkolenia, planowania i kierowania działaniami bojowymi oddziałów rakiet¹¹.

Na przełomie września i października 1961 r. Zjednoczone Dowództwo Sił Zbrojnych Państw Układu Warszawskiego przeprowadziło ćwiczenie taktyczne pod kryptonimem „Burza” – pierwsze, w którym Wojsko Polskie występowało jako samodzielny Front Nadmorski. W ćwiczeniu przyjęto, że operacyjne rozwinięcie wojsk osłaniały związki taktyczne i oddziały wojsk raketowych: trzy armijne brygady uzbrojone w rakiety o zasięgu do 170 km oraz jeden frontowy dywizjon uzbrojony w rakiety o zasięgu do 450 km. Na operację zaczepną na jutlandzkim kierunku operacyjnym wydzielono 125 rakiet z głowicami jądrowymi, z tego 80 do wykonania zadania bliższego frontu. Jednym z ważniejszych celów szkoleniowych ćwiczenia było wypracowanie metodyki planowania działań wojsk raketowych i oddziałów raketowo-technicznych¹².

Równocześnie rozpoczęto przygotowanie kadr wojsk raketowych. Zasadniczą grupę oficerów szkolono na trwających od trzech do sześciu miesięcy kursach, w różnych ośrodkach na terenie Związku Radzieckiego: w Królewcu, Leningradzie (Petersburgu), Moskwie, Penzie, Permie i Sumach. Rozpoczęto też szkolenie raketowe w Wojskowej Akademii Technicznej, Oficerskiej Szkole Artylerii w Toruniu i Oficerskiej Szkole Uzbrojenia w Olsztynie¹³. W 1961 r. zapadła też decyzja

¹⁰ Dyrektywa Ministra Obrony Narodowej nr 003/Org. z dn. 26 czerwca 1961 r. w sprawie głównych przedsięwzięć organizacyjnych przewidzianych do realizacji w Siłach Zbrojnych PRL w latach 1961–1965, CAW WBH, Ministerstwo Obrony Narodowej, sygn. 1677/84/18; J. Kajetanowicz, *Wojsko Polskie w systemie bezpieczeństwa państwa 1945–2010*, Częstochowa 2013, s. 97–98.

¹¹ M. Trubas, *Wojska „jednorazowego użytku”...*, s. 155; Pismo Szefa Artylerii WP z dnia 3 czerwca 1961 r., CAW WBH, Szefostwo Artylerii WP, sygn. 18/91/357.

¹² M. Trubas, *Kolebka polskich wojsk...*, s. 128.

¹³ Rozkaz Ministra Obrony Narodowej nr 0050/MON z dn. 24 października 1961 r. w sprawie zabezpieczenia formowania jednostek raketowych wojsk lądowych, CAW WBH,

o rodzaju sprzętu raketowego, który miał być wprowadzony na uzbrojenie Wojska Polskiego. Przede wszystkim ustalono, że środki raketowe zdolne do przenoszenia broni masowego rażenia zostaną rozmieszczone na szczelbu dywizji w dywizjonach raket taktycznych (dalej: drt) liczących 3–4 wyrzutnie oraz na poziomie armijnym i frontu w brygadach raket operacyjno-taktycznych w składzie 6 lub 9 wyrzutni¹⁴.

Zarówno wybór szczelba, jak i rodzaju uzbrojenia nie wynikał z decyzji polskich władz wojskowych czy też rządu. Była to decyzja sztabu Zjednoczonych Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego, czyli praktycznie postanowienia radzieckich władz wojskowych i politycznych. Nie zmienia to faktu, że unifikacja sprzętu w ramach układu była obiektywnie korzystna, zaś wybrane zestawy swymi taktyczno-technicznymi parametrami w tym czasie nie odbiegały od konstrukcji natowskich. Suwerenną polską decyzją była natomiast rezygnacja z wprowadzania na szczelbel frontu raket o zasięgu operacyjnym. Uznano, że radzieckie rakiety R-3 są niedoskonałe technicznie i niezmiernie kosztowne, a ich zasięg znacznie przekracza możliwości polskich środków rozpoznania. Strona polska decydowała także o strukturze organizacyjnej brygad i dywizjonów, która różniła się nieco od przyjętej w Armii Radzieckiej i innych armiach Układu Warszawskiego. Ustalono też, że w BROT będzie sześć, a w drt – trzy wyrzutnie.

Zgodnie z planem zamierzeń na rok 1961 wyznaczono bazę formowania pierwszych jednostek raketowych. Przyjęto propozycję sztabu artylerii Wojska Polskiego, by stał się nią garnizon Orzysz. Za takim rozwiązaniem przemawiało szereg argumentów. W Orzyszu znajdowała się duża grupa kadry artyleryjskiej z rozformowywanych i zredukowanych do pułków i samodzielnych dywizjonów brygad 8. Dywizji Artylerii Przełamania. Garnizon dysponował dobrą bazą koszarową oraz zapleczem przystosowanym do obsługi sprzętu technicznego. Ważnym atutem była bliskość dużego, praktycznie bezpośrednio przylegającego do koszar poligonu. Dobra była też komunikacja kolejowa i drogowa, a jednocześnie położenie miasta ułatwiała maskowanie i ochronę kontrwywiadowczą głęboko utajnionych wojsk. Równocześnie z decyzjami organizacyjnymi rozpoczęto prace adaptacyjne w obiektach koszarowych oraz pospieszną budowę nowych budynków mieszkalnych dla kadry¹⁵.

Ministerstwo Obrony Narodowej, sygn. 1702/2000/13; E. Tomczak, K. Wyszynski, H. Ponichtera, *Oficerska Szkoła Artylerii w Toruniu 1923–1992. Zarys dziejów*, Toruń 1992, s. 254.

¹⁴ M. Trubas, *Kolebka polskich wojsk...*, s. 129.

¹⁵ W.B. Łach, *Jednostki wojsk raketowych...*, s. 351.

W pierwszej kolejności przystąpiono do tworzenia 23. szkolnego dywizjonu rakiet taktycznych i szkolnej baterii przeciwpancernych pocisków kierowanych. Obie jednostki po ukończeniu przeniesiono do Torunia, gdzie wraz z Oficerską Szkołą Artylerii miały stać się miejscem przygotowania kadr tych specjalności. W Orzyszu natomiast równolegle rozpoczęto tworzenie brygady rakiet operacyjno-taktycznych i Ośrodka Szkolenia Artylerii, w których ponad dwie dekady na wszystkich szczeblach przygotowano specjalistów wojsk raketowych¹⁶.

Ośrodek Szkolenia Artylerii

W celu przygotowania kadry dla kolejnych brygad rakiet operacyjno-taktycznych równolegle w Orzyszu powstał Ośrodek Szkolenia Artylerii. Pierwszy etat nr 4/229 został zatwierdzony przez Szefa Sztabu Generalnego gen. broni Jerzego Bordziłowskiego 27 kwietnia 1961 r. Ośrodek organizacyjnie składał się z komendy, wydziału szkolenia, kursu oficerskiego, szkolnego dywizjonu raketowego, baterii obsługi technicznej, sekcji ogólnej i gospodarczej o stanie osobowym: 70 oficerów, 58 podoficerów i 245 żołnierzy służby zasadniczej, w tym 126 elewów¹⁷.

Bazą dla tworzenia jego podstawowych struktur był sztab 8. DAP oraz 24. Brygada Moździerzy Ciężkich (dalej: BMC), które stały się miejscem dyslokacji ośrodka. Jego organizatorem został dowódca brygady ppłk Antoni Kuprion. Przystąpiono do prac zmierzających do przygotowania rejonu zakwaterowania oraz szeregu pomieszczeń szkoleniowych. Tworzono też infrastrukturę obronną i maskującą, którą wykonywał batalion inżynieryjno-budowlany wraz żołnierzami 24. BMC¹⁸.

Pierwszy turnus w dywizjonie szkolnym rozpoczął się 2 listopada 1961 r. Był to okres trudny, ponieważ brakowało obsady kadrowej, zwłaszcza dowódców plutonów oraz zaplecza dydaktycznego. Szkolenie realizowano z wieloma brakami i niedociągnięciami. W tym czasie do ośrodka skierowano podstawową część kadry, w tym oficerów, którzy ukończyli szkolenie specjalistyczne w Związku Radzieckim. Rozkazem ministra obrony narodowej nr 00484 z 28 października 1961 r. komendantem ośrodka został oficer sztabu 8. DAP, ppłk. dypl. Marian Misiewicz¹⁹.

¹⁶ Rozkaz Ministra Obrony Narodowej nr 0050/MON, z dn. 24 października 1961 r., CAW WBH, Ministerstwo Obrony Narodowej, sygn. 1702/2000/13.

¹⁷ Kronika Ośrodka Szkolenia Artylerii, t. I, Archiwum Wojskowe w Oleśnicy – Wojskowe Biuro Historyczne [dalej: AWO WBH], sygn. 1357.3117.10.1, s. 8.

¹⁸ Pismo dowódcy 32 Łużyckiej Brygady Artylerii płk. Stanisławskiego nr 0034 z dnia 28 września 1961, AWO WBH, Ośrodek Szkolenia Artylerii, sygn. 1357.3117.10.12.

¹⁹ Kronika Ośrodka Szkolenia Artylerii, t. I, AWO WBH, sygn. 1357.3117.10.1, s. 12.

Zadaniem ośrodka było przygotowanie kadr dla mających powstać kolejnych brygad rakiet operacyjno-taktycznych. Struktura organizacyjna jednostki dostosowana była do zadań, jakie na nią nałożono. Komendzie ośrodka podlegały wydziały: polityczny, szkolenia, uzbrojenia, techniczny i ogólny, kursy oficerskie, szkolny dywizjon raketowy, dywizjon startowo-techniczny, sekcja finansów, kwatermistrzostwo oraz izba chorych. Nazwy komórek organizacyjnych ściśle określały ich podstawowy zakres działania. Wykonawcami zadań byli kadra i żołnierze stanu stałego. Etat ośrodka został wprowadzony rozkazem ministra obrony narodowej z 30 czerwca 1962 r. i obejmował 693 żołnierzy (93 oficerów, 113 podoficerów i 487 żołnierzy, w tym 292 elewów)²⁰.

Szefostwo artylerii bardzo szybko zdało sobie sprawę ze szczególnych predyspozycji, jakie winni posiadać żołnierze wojsk raketowych. Dlatego, zwłaszcza kadrze dydaktycznej, jasno określono wymagania i warunki służby w jednostce szkolnej. Byli to wybrani oficerowie nie tylko z orzyskich jednostek artylerii, lecz także z innych oddziałów, z terenu całego kraju. Korzystano nie tylko z zasobów kadrowych artylerii, lecz także z Szefostwa Służby Uzbrojenia, Wojskowej Akademii Technicznej i Oficerskiej Szkoły Uzbrojenia. W krótkim czasie zdołano zgromadzić grupę w większości młodych oficerów, dysponujących odpowiednim zakresem wiedzy fachowej i umiejętności dydaktycznych, a nade wszystko – chcących się doskonalić w nowej profesji. Z tej pierwszej grupy kadry dowódczej i dydaktycznej ośrodka z czasem wyłonił się zespół specjalistów w zakresie eksploatacji i bojowego użycia sprzętu raketowego, z których wiedzą i umiejętnościami bardzo się liczone²¹.

Lata 1962–1963 były okresem szczególnie wytężonej pracy. Ośrodek przygotowywał żołnierzy dla powstających brygad rakiet; w latach 1962–1963 obok 18. BA powstawała wspomniana wyżej 20. Brygada Artylerii (dalej: BA) w Choszcznie. Już we wrześniu 1962 r. ośrodek promował pierwszych podoficerów i starszych specjalistów służby zasadniczej pododdziałów startowych i raketowo-technicznych. Rozpoczął się także kurs przekwalifikowujący dla oficerów artylerii przewidzianych na stanowiska dowódców baterii startowych oraz dowódców plutonów startowych i dowodzenia. W sześciomiesięcznym szkoleniu uczestniczyło 33 oficerów, w tym 20 absolwentów Oficerskiej Szkoły Artylerii promowanych w 1962 r. Absolwenci kursu byli pierwszymi oficerami wojsk raketowych wyszkolonymi w kraju. Równoległe przygotowywano w specjalnościach raketowych pięćdziesięciosobową

²⁰ *Ibidem*, s. 19.

²¹ M. Trubas, *Wojska „jednorazowego użytku”...*, s. 156; Wytyczne do szkolenia bojowego jednostek rakiet operacyjno-taktycznych Wojska Polskiego na 1963 rok, CAW WBH, Szefostwo Artylerii WP, sygn. 18/91/356.

grupę elewów trzeciego roku Podoficerskiej Szkoły Zawodowej im. Rodziny Nałazków z Elbląga. Jesienią 1963 r. zasilili oni wszystkie brygady rakiet²².

Ważnym przedsięwzięciem było też przygotowywanie kadr służby meteorologicznej wojsk raketowych i artylerii. Żołnierze zawodowi różnych stopni – po trzymiesięcznym kursie teoretycznym w Państwowym Instytucie Hydrologiczno-Meteorologicznym w Warszawie, w Orzyszu opanowywali zasady bojowego wykorzystania stacji meteorologicznych. Najwięcej wysiłku wymagało niewątpliwie przygotowanie podoficerów i specjalistów zasadniczej służby wojskowej²³.

Początek 1964 r. należy uznać za cezurę kończącą okres organizacyjny w wojskach raketowych, a dokładniej w związkach taktycznych i oddziałach rakiet operacyjno-taktycznych. Sformowano i ukompletowano wstępnie wyszkolonymi żołnierzami armijne brygady rakiet, wypracowano zasady szkolenia osób funkcyjnych oraz opanowano podstawy organizacji i bojowego wykorzystania jednostek raketowych. W Wojskowej Akademii Technicznej i Oficerskiej Szkole Uzbrojenia podjęto szkolenie oficerów uzbrojenia raketowego. W Orzyszu rozpoczęło się stałe cykliczne szkolenie żołnierzy zasadniczej służby wojskowej. Dwukrotnie w ciągu roku, w kwietniu i październiku, przybywali poborowi kierowani przez poszczególne okręgi wojskowe, z przeznaczeniem do jednostek raketowych w tych okręgach. W czasie półrocznego szkolenia w ośrodku odbywali oni szkolenie podstawowe, składali przysięgę wojskową i kończyli szkołę podoficerską lub młodszych specjalistów. Obowiązkiem ośrodka była też weryfikacja przydatności żołnierzy na poszczególne funkcje, a w określonych przypadkach – także do służby w wojskach raketowych lub w ogóle do służby wojskowej²⁴.

W końcu lat sześćdziesiątych początkowe zadania ośrodka zaczęły się zmieniać i rozszerzać. Komenda ośrodka każdorazowo stała przed dylematem, jak sprostać potrzebom jednostek operacyjnych (domagających się dobrze wyszkolonych i w pełni sprawnych żołnierzy). Problem rozwiązano, powołując do komisji egzaminacyjnych przedstawicieli okręgów i jednostek raketowych²⁵. W 1967 r. z Oficerskiej Szkoły Artylerii z Torunia przybył na przeszkolenie w specjalności rakiety operacyjno-taktyczne dwudziestoosobowy pluton podchorążych trzeciego

²² M. Trubas, *Kolebka polskich wojsk...*, s. 136; Rozkaz szefa artylerii Wojska Polskiego nr 0088/Art. z dn. 30 lipca 1963 r., CAW WBH, Szefostwo Artylerii POW, sygn. 9/91/57.

²³ Zarządzenie szefa artylerii Wojska Polskiego nr 0113 z dn. 21 grudnia 1962 r. w sprawie przeszkolenia specjalnego szeregowców wcielenia jesienno 1962 w 32 Łużyckiej Brygadzie Artylerii, CAW WBH, Szefostwo Wojsk Raketowych i Artylerii, sygn. 593/90/12; Meldunek dowódcy 20 Brygady Artylerii z dn. 20 listopada 1963 r., AWT WBH, 20 Brygada Artylerii, sygn. 139/61/9.

²⁴ M. Trubas, *Kolebka polskich wojsk...*, s. 137.

²⁵ Skład komisji do przeprowadzenia egzaminów końcowych na kursach oficerskich w Ośrodku Szkolenia Artylerii, AWT WBH, Szefostwo Artylerii POW, sygn. 9/91/51.

roku. Było to nowe wyzwanie, gdyż ośrodek przygotowywał konkretnych funkcyjnych, a teraz musiał zapewnić realizację pełnego programu nauczania kandydatów na oficerów zawodowych. Cechą charakterystyczną szkolenia zawodowego podchorążych była wszechstronność pozwalająca na objęcie dowolnego stanowiska, przewidzianego dla oficerów młodszych w pododdziałach startowych i sztabach. Kadrze dydaktycznej udało się sprostać nowym zadaniom i absolwenci kursu po promocji w Ośrodku Szkolenia Artylerii skierowani zostali na stanowiska dowódców plutonów dowodzenia i zespołów w plutonach startowych oraz kierowników sekcji do wszystkich brygad raket²⁶.

Na początku lat siedemdziesiątych ośrodek rozpoczął przygotowanie żołnierzy służby zasadniczej – specjalistów obsługi wyrzutni rakiet taktycznych i przeciwpancernych pocisków kierowanych. W tym okresie rozszerzono też zakres, czy też raczej – podniesiono rangę, przygotowania specjalistycznego oficerów. W miarę potrzeb organizowano półroczne Kursy Doskonalenia Oficerów i Wyższe Kursy Doskonalenia Oficerów dla dowódców pododdziałów i oficerów sztabów dywizjonów rakiet. Ukończenie kursu było równoznaczne z uzyskaniem kwalifikacji wystarczających do objęcia stanowiska o stopniu etatowym major. Ważnym obszarem działalności szkoleniowej ośrodka było przygotowanie oficerów i podchorążych rezerwy. W Szkole Oficerów Rezerwy, a następnie Szkole Podchorążych Rezerwy w każdym pięciomiesięcznym turnusie przygotowywano 20–50 podchorążych, kierowanych następnie do jednostek operacyjnych na stanowiska dowódców plutonów (zespołów, obsług, drużyn) w pododdziałach startowych i raketowo-technicznych oraz bateriach przeciwpancernych.

Realizacja na wysokim poziomie zadań szkoleniowych nie uchroniła przed likwidacją Ośrodka Szkolenia Artylerii jako samodzielnej jednostki wojskowej. Jesienią 1976 r. ośrodek rozwiązano, włączając go w skład 32. Łużyckiej Brygady Artylerii. Decyzja ta została przez kadre wojsk raketowych przyjęta zdecydowanie negatywnie. Przede wszystkim obniżyła się ranga orzyskiego centrum przygotowania wojsk raketowych. Skutkowało to odejściem na inne stanowiska grupy najlepszych wykładowców, często o unikalnych kwalifikacjach. W czasie niespełna piętnastu lat samodzielnego funkcjonowania Ośrodek Szkolenia Artylerii, którego dowódcami byli: płk dypl. Marian Misiewicz, płk dypl. Ryszard Madej i płk dypl. Stanisław Słupski, dobrze zapisał się w tworzeniu wojsk raketowych. Jego kadra ukształtowała i przeniosła do jednostek operacyjnych zespół wartości obejmujący wysoki profesjonalizm i niespotykaną w innych rodzajach wojsk kulturę techniczną oraz dyscyplinę²⁷.

²⁶ M. Trubas, *Kolebka polskich wojsk...*, s. 137–138.

²⁷ Kronika Ośrodka Szkolenia Artylerii, t. III, AWO WBH, sygn. 1357.3117.10.1, s. 19.

32. Łużycka Brygada Artylerii

We wrześniu 1961 r. grupa żołnierzy przystąpiła do prac związanych z przygotowaniem rejonów zakwaterowania dla mającej powstać nowej jednostki wojskowej. Na bazie zredukowanej 32. Brygady Artylerii Haubic 8. DAP powstaje 32. Łużycka Brygada Artylerii. Przed przeformowaniem oddział wyłączono ze struktur Warszawskiego Okręgu Wojskowego i podporządkowano bezpośrednio Szefowi Artylerii Wojska Polskiego.

Kadrą grupy przygotowującej koszary do przyjęcia pierwszych żołnierzy rakiетowców w Wojsku Polskim kierował płk dypl. Bolesław Staniszewski. Wykonanie całokształtu prac uzyskało pozytywną ocenę komisji Ministerstwa Obrony Narodowej kontrolującej stan przygotowania bazy materiałowej i szkoleniowej. W dniu 23 października płk dypl. Staniszewski wyjechał na kurs rakiетowy do Związku Radzieckiego. Na podstawie rozkazu nr 016 wydanego we wrześniu przez ministra obrony narodowej obowiązki objął płk dypl. Eugeniusz Androsiuk. W skład dowództwa 32. ŁBA weszli²⁸:

- zastępca do spraw politycznych – mjr Czesław Łabanowicz,
- szef sztabu – płk dypl. Włodzimierz Kobylański,
- zastępca do spraw liniowych – płk dypl. Marian Nafalski,
- zastępca do spraw technicznych – ppłk mgr inż. Stanisław Monarski,
- kwatermistrz – ppłk dypl. Tomasz Łatasiewicz.

Zasadniczymi oddziałami brygady były dwa dywizjony rakiет operacyjno-taktycznych (3. dywizjon artylerii dowodzony przez mjr. Antoniego Stachowiaka i 9. dywizjon artylerii dowodzony przez ppłk. dypl. Włodzimierza Rudzińskiego) i samodzielna bateria techniczna dowodzona przez kpt. mgr. inż. Mieczysława Ciepelskiego. Elementami zabezpieczającymi działania bojowe były: bateria dowodzenia brygady i baterie dowodzenia dywizjonów oraz kompania maszyn inżynieryjnych. Funkcje logistyczne spełniała brygadowa bateria transportowo-gospodarcza i warsztaty remontowe, zaś w dywizjonach – sekcje gospodarcze, plutony medyczne i warsztat. Zgodnie z etatem brygada w okresie pokoju miała liczyć 151 oficerów, 148 podoficerów zawodowych, 76 podoficerów zasadniczej służby wojskowej i 759 żołnierzy szeregowych (kanonierów i bombardierów)²⁹.

²⁸ Kronika jednostki wojskowej 2225, AWO WBH, 32 Łużycka Brygada Artylerii, sygn. 2540.10.215.

²⁹ M. Trubas, *Kolebka polskich wojsk...*, s. 131; Kronika jednostki wojskowej 2225, AWO WBH, 32 Łużycka Brygada Artylerii, 32 Łużycka Brygada Artylerii, sygn. 2540.10.215.

Etat pokojowy nowego związku taktycznego tylko nieznacznie różnił się od etatu wojennego; w założeniu brygada miała być gotowa do wykonania zadań bojowych bezpośrednio ze stałej gotowości bojowej. Żołnierze brygady, zarówno zawodowi i zasadniczej służby wojskowej, podlegali kwalifikacji. Oznaczało to, że winni posiadać ściśle określone cechy psychofizyczne, nie mogli być karani sędownie, uzależnieni od alkoholu oraz musieli zapewniać podstawowe bezpieczeństwo informacji niejawnych. Szybkie ukończenie tworzonej brygady wymagało więc czasu i zaangażowania wielu instytucji.

Szkolenie w 32. ŁBA rozpoczęło się praktycznie już w listopadzie 1961 r. od szkolenia podstawowego elewów i przygotowywania bazy szkoleniowej i przyjmowania sprzętu bojowego nadchodzącego ze Związku Radzieckiego. Był to pierwszy sprzęt raketowy, który przybywał nocą na stację kolejową Biała Piska. Podczas rozładowywania sprzętu i przejazdu kolumn do koszar w całym powiecie piskim wyłączano światło, a drogi przejazdu były dokładnie zabezpieczone przez patrol Wojskowej Służby Wewnętrznej i milicję³⁰.

1. Przemarsz radzieckich instruktorów 8 marca 1962 r. przed dowództwem 32. ŁBA w dniu zakończenia szkolenia (Źródło: Kronika Ośrodka Szkolenia Artylerii, t. I, AWO WBH, sygn. 1357.3117.10.1, s. 26)

³⁰ M. Laszczyk, *Zapisane w pamięci*, Warszawa 2004, s. 182.

Od początku stycznia 1962 r. przez ponad dwa miesiące w szkoleniu brygady uczestniczyła grupa instruktorów – raketowców z Armii Radzieckiej, dowodzona przez ppłk. Mikołaja Malwinowa. Liczyła ona 17 oficerów, 16 podoficerów i 28 szeregowych – funkcyjnych baterii startowej i baterii technicznej. Instruktorzy rosyjscy szkolili polskich żołnierzy praktycznie i teoretycznie. Uczyli budowy i zasad obsługi sprzętu, bezpieczeństwa pracy oraz postępowania w sytuacjach awaryjnych. Mimo ograniczania przez ich przełożonych kontaktów pozasłużbowych z polskimi żołnierzami pozostawali przez cały czas do dyspozycji. Po zakończeniu szkolenia 8 marca 1962 r. na uroczystej zbiórce pożegnano radzieckich instruktorów³¹.

Był to jedynie pierwszy krok w opanowaniu przez żołnierzy brygady minimum wiedzy raketowej. W toku szkolenia wytypowany został skład pododdziałów mających przeprowadzić bojowy start rakiet. Pierwszy w historii Wojska Polskiego start rakiety klasy „ziemia – ziemia” miał miejsce na poligonie Kapustin Jar w ZSRR w dniu 1 września 1962 r.³²

Mimo udanego ćwiczenia w ZSRR, brygadę czekało jeszcze długie i bardzo trudne szkolenie. Okazało się, że wojska raketowe to coś całkiem innego niż artyleria lufowa czy też inne rodzaje wojsk. Należało całkowicie przebudować mentalność kadry. Bolesnie udowodnił to przeprowadzony w lutym 1963 r. sprawdzian prowadzony przez Centralną Grupę Kontrolną Szefostwa Artylerii Wojska Polskiego. Wykazał on szereg nieprawidłowości stawiających pod znakiem zapytania dotychczasowe dokonania organizacyjne i szkoleniowe brygady. Szczególnie niepokojący był zły stan utrzymania sprzętu raketowego, spowodowany technicznym analfabetyzmem żołnierzy brygady. Niedostateczne było też wyszkolenie dowództw i sztabów brygady i dywizjonów. Okazało się, że wyższy stopień lub stanowisko wcale nie daje patentu na wiedzę raketową, a żołnierze zawodowi równie często – jeśli nie częściej niż żołnierze służby zasadniczej, popełniają błędy dyskwalifikujące pracę całego zespołu. Te pierwsze doświadczenia określiły na przyszłość zasady szkolenia i funkcjonowania wojsk raketowych³³.

Zgodnie z etatem nr 4/248 podstawowym uzbrojeniem BROT był zestaw raketowy 9K51. W jego skład, oprócz rakiety 8K11, w nomenklaturze NATO określanej jako SS-1a lub Scud A, wchodził specjalistyczny sprzęt techniczny niezbędny do przygotowania i przeprowadzenia startów rakiet. Wyposażenie naziemne

³¹ M. Trubas, *Kolebka polskich wojsk...*, s. 131–132; Kronika jednostki wojskowej 2225, AWO WBH, 32 Łużycka Brygada Artylerii, sygn. 2540.10.215.

³² M. Trubas, *Wojska „jednorazowego użytku”...*, s. 167–168.

³³ Rozkaz szefa artylerii Wojska Polskiego nr 0021/Art. z dn. 28 marca 1963 r. w sprawie wyników wyszkolenia i gotowości bojowej 32 Łużyckiej Brygady Artylerii, CAW WBH, Szefostwo Artylerii POW, sygn. 9/91/51; Rozkaz szefa artylerii Wojska Polskiego nr 035/Art. z dn. 6 maja 1963 r., *ibidem*, sygn. 9/91/157.

obejmowało aż 76 jednostek wyspecjalizowanego sprzętu, w tym sprzęt kontrolno-startowy (przeznaczony do bezpośredniej obsługi rakiet), sprzęt do napełniania (umożliwiający transport paliw i utleniacza i przetoczenie ich do rakiet), sprzęt dźwigowo-transportowy (zapewniający czasowe przechowywanie oraz transport rakiet i głowic jądrowych w odpowiednich warunkach, a także ich przeładowanie na wyrzutnie) oraz sprzęt pomocniczy umożliwiający przeprowadzenie wszystkich niezbędnych operacji i procedur. Przygotowanie i przeprowadzenie startów rakiet wymagało doskonałego przygotowania indywidualnego wszystkich uczestniczących w tym żołnierzy oraz pełnego zgrania obsługi³⁴.

2. Zestaw raketowy 9K51 w położeniu startowym na poligonie w Orzyszu
(Źródło: Muzeum Artylerii w Toruniu. Oddział Muzeum Wojsk Lądowych w Bydgoszczy)

³⁴ M. Trubas, *2 Pomorska Brygada...*, s. 86–90.

Trzydziesta druga Łużycka Brygada Artylerii po zakończeniu okresu organizacyjnego w lipcu 1964 r. przeszła w podporządkowanie dowódcy Warszawskiego Okręgu Wojskowego (dalej: WOW) i wykonywała zadania właściwe dla armijnej brygady rakiet operacyjno-taktycznych. Główną treścią jej działalności służbowej było utrzymanie ciągłej najwyższej gotowości bojowej i nieprzerwanej zdolności do natychmiastowego podjęcia działań związanych z przygotowaniem i przeprowadzeniem startów rakiet. W tym zakresie brygada współdziałała z 21. Polową Techniczną Bazą Rakietową (dalej: 21. PTBR) z Ornety, która była odpowiedzialna za dowóz rakiet na miejsca startu³⁵.

Będąc w strukturach 4. Armii (WOW), Brygada przygotowywała się do osłony mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia wojsk okręgu oraz udziału w pierwszym zmasowanym uderzeniu jądrowym frontu i wsparcia działań wojsk na mazursko-pomorskim, północno-nadmorskim i jutlandzkim kierunku operacyjnym. Jest oczywiste, że – uwzględniając dyslokację brygady – jednym z najważniejszych jej zadań taktycznych było wykonanie marszu na dużą odległość z przekroczeniem Wisły i rozwinięcie w rejonie wyjściowym do operacji (w większości ćwiczeń przyjmowano, że będzie to Pomorze Zachodnie lub Meklemburgia). Nic więc dziwnego, iż podstawowym tematem pierwszego z ćwiczeń z udziałem brygady był „Marsz BROT na dużą odległość transportem kombinowanym z rozwinięciem i wykonaniem zadań ogniowych”. Obok brygady ćwiczyło także lotnictwo rozpoznania operacyjnego, grupy rozpoznania specjalnego i środki rozpoznania radioelektronicznego, a także pododdziały wojsk kolejowych i drogowych. Operacyjne zadania brygady nie zmieniały się zasadniczo w całym okresie jej istnienia, a modyfikacji ulegała głównie ich treść w zależności od sytuacji. Niezmiennie wymagały one jednak utrzymania wysokiej gotowości i zdolności bojowej³⁶.

Początkowa struktura organizacyjna brygady stopniowo ulegała dość istotnym przekształceniom. Większość z nich, przynajmniej w początkowym okresie, nakierowana była na zwiększenie autonomiczności i możliwości bojowych związku taktycznego. W 1964 r. brygadzie podporządkowano operacyjnie i gospodarczo 1. klucz śmigłowców – jednostkę łącznikowo-rozpoznawczą, podległą szkoleniowo

³⁵ Kronika jednostki wojskowej 3448, s. 1, AWO WBH, 21 Polowa Techniczna Baza Remontowa, sygn. 3399.10.205. Utworzona w 1968 r. 21. Armijna PTBR była do 1980 r. podporządkowana Szefostwu Służby Uzbrojenia i Elektroniki, a następnie – Dowództwu Wojsk Rakietowych i Artylerii. Zadaniem bazy było przechowywanie i przygotowanie rakiet operacyjno-taktycznych i taktycznych oraz ich dowóz do brygady i dywizjonów rakiet taktycznych dywizji. Oddział rozwiązano w 1990 r.

³⁶ M. Trubas, *Kolebka polskich wojsk...*, s. 139; Ocena wyników szkolenia operacyjno-taktycznego sztabów artylerii Wojska Polskiego w 1964 r., CAW WBH, Szefostwo Artylerii POW, sygn. 9/91/42.

początkowo Dowództwu Wojsk Lotniczych, a następnie dowódcy 49. pułku śmigłowców. Klucz dysponował 2–3 śmigłowcami SM-2 (Mi-2) oraz 1–2 śmigłowcami Mi-4. W tym samym roku w organizacji brygady pojawiły się nowe pododdziały: bateria meteorologiczna dysponująca dwoma stacjami meteorologicznymi oraz pluton chemiczny³⁷.

Zasadniczą zmianę organizacji przyniosło wspomniane już rozwiązanie Ośrodka Szkolenia Artylerii i włączenie go w struktury brygady. Jednocześnie zmieniona została nazwa związku taktycznego na 32. Łużycką Szkolną Brygadę Artylerii³⁸. Przymiotnik „szkolna” nie oznaczał, że zasadniczym zadaniem brygady stało się przygotowanie funkcyjnych wojsk raketowych. Jej część liniowa w dalszym ciągu utrzymywała pełną zdolność do wykonania zadań właściwych dla Armijnej BROT. Pododdziały szkolne tworzyły pion wyszkolenia funkcjonalnie podległy zastępcy dowódcy brygady do spraw szkolenia. Zmieniły się dywizjony liniowe brygady. Pozostały w nich dwie baterie startowe (w każdej – pluton dowodzenia i pluton startowy). Brakujące dwie baterie startowe zamierzano sformować w ramach mobilizacyjnego rozwinięcia jednostki z pododdziałów szkolnych. Podstawowym uzbrojeniem brygady stał się zestaw raketowy 9K72 *Elbrus*, oparty o raketę 8K14M z wyrzutnią 9P117. Był to sprzęt znacznie nowocześniejszy, o dobrych właściwościach technicznych i taktycznych³⁹.

Niestety, wprowadzone w 1976 r. zmiany oraz petryfikacja struktury organizacyjnej 32. Szkolnej Brygady Artylerii spowodowały, że zachwiane zostały wszystkie jej dotychczasowe funkcje. Jako jednostka operacyjna była anachronizmem, miała bowiem wyraźnie mniejsze możliwości bojowe niż pozostałe brygady raket. Niemniej jednak brygada była zdolna do wykonania przewidzianych dla niej zadań operacyjnych i ogniowych na poziomie co najmniej dobrym. Potwierdzały to ćwiczenia, inspekcje i sprawdziany, którym liniowe oddziały i pododdziały poddawane były z częstotliwością przyjętą dla rodzaju wojsk. Co trzy lata brygada uczestniczyła w ćwiczeniu taktycznym połączonym z bojowymi startami raket na poligonie w ZSRR. Choć brygada demonstrowała wysoki poziom wyszkolenia specjalnego i technicznego, zawodziło ją żołnierskie szczęście. Z 58 użytych przez polskie brygady raket tylko dwie nie wystartowały pomyślnie i zdarzyło się to brygadzie orzyskiej. W obu przypadkach komisja komendy poligonu i producenta wykluczyła błąd obsługi, nie było także strat materialnych⁴⁰.

³⁷ M. Trubas, *Kolebka polskich wojsk...*, s. 139.

³⁸ Kronika jednostki wojskowej 2225, AWO WBH, 32 Łużycka Brygada Artylerii, sygn. 2540. 10.215.

³⁹ M. Trubas, *2 Pomorska Brygada...*, s. 94–98.

⁴⁰ Idem, *Wojska „jednorazowego użytku”...*, s. 170.

3. Zestaw raketowy 9K72 *Elbrus* w trakcie zajmowania położenia startowego na poligonie w Orzyszu (Źródło: Muzeum Artylerii w Toruniu, Oddział Muzeum Wojsk Lądowych w Bydgoszczy)

Niewątpliwie negatywnie na brygadę oddziaływały ciągle zmiany organizacyjne i programowe, zwłaszcza te, przy których nie brano pod uwagę opinii i propozycji posiadającej ogromne doświadczenie kadry dydaktycznej. Błędem było także scedowanie od połowy lat osiemdziesiątych szkolenia żołnierzy służby zasadniczej dla wszystkich jednostek raketowych Wojska Polskiego kosztem zadań bojowych i utrzymywania gotowości bojowej brygady. Na tę sytuację wielokrotnie zwracano uwagę, jednak z różnych względów, między innymi obniżania w połowie lat osiemdziesiątych prestiżu Wojsk Rakietowych i Artylerii Wojska Polskiego, zgłaszane propozycje zmian przez dowództwo brygady nie były brane pod uwagę. Skrócił się także efektywny okres szkolenia elewów i bardzo często byli oni wykorzystywani do zadań niemających nic wspólnego z przygotowaniem specjalistycznym. W miarę upływu czasu obniżała się też jakość elewów; stopniowe odchodzenie od zasad doboru kwalifikowanego powodowało, że do szkolenia zaczęto kierować także żołnierzy o obniżonych możliwościach intelektualnych i psychofizycznych⁴¹.

⁴¹ Idem, *Kolebka polskich wojsk...*, s. 142.

Trudna sytuacja gospodarcza i polityczna w drugiej połowie lat osiemdziesiątych, a także zachodzące zmiany na arenie międzynarodowej, które miały doprowadzić do rozbrojenia w Europie, przesądziły o funkcjonowaniu wojsk raketowych, a więc i 32. ŁBA. W dniu 22 listopada 1988 r. Prezydium Komitetu Obrony Kraju zaakceptowało przedstawiony przez Ministerstwo Obrony Narodowej program restrukturyzacji, który zakładał m.in. nadanie siłom zbrojnym obronnego charakteru, co wiązało się z wycofaniem z ich struktur organizacyjnych uzbrojenia o wyraźnie zaczepnym charakterze. Z funkcjonujących BROT jako pierwszą zlikwidowano brygadę w Orzyszu, a wraz z nią 21. PTBR⁴².

Zarządzeniem Szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego nr 023/Org. z dnia 28 lutego 1989 r. w sprawie rozformowania wojsk raketowych i artylerii na podstawie Zarządzenia Szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego nr 070/Org. z dnia 10 czerwca 1989 r., w ramach restrukturyzacji sił zbrojnych 32. Łużycką Szkolną Brygadę Artylerii przeformowano w 32. Ośrodek Szkolenia Specjalistów Wojsk Raketowych i Artylerii. Żołnierzom zawodowym, którzy przed wejściem w życie niniejszego zarządzenia zajmowali stanowiska o wyższych grupach uposażenia, zachowano dotychczas przysługujące im stopnie etatowe i grupy uposażenia⁴³.

Przestała istnieć najstarsza w Polsce brygada raket operacyjno-taktycznych. Jej dowódcami, a zarazem dowódcami garnizonu Orzysz, w różnych latach byli: płk dypl. Eugeniusz Androsiuk, płk dypl. Zygmunt Czarnota, płk dypl. Alfons Kupis, płk dypl. Sławomir Oleszczak, płk dypl. Zbigniew Początek, płk dypl. Rudolf Somerlik oraz płk dypl. Bolesław Staniszewski.

32. Ośrodek Szkolenia Specjalistów Wojsk Raketowych i Artylerii

Powołany nowy ośrodek szkolenia (zachowujący numer – JW 2225) wchłonął jedynie część kadry brygady. W ośrodku pozostało 130 żołnierzy zawodowych, 108 przeniesiono do innych jednostek, 17 przeniesiono do rezerwy, zaś 4 starszych oficerów oczekujących wyznaczenia na stanowiska trafiło na tzw. wykaz przejściowy. Ośrodek tworzył i przez kilka miesięcy pełnił obowiązki jego komendanta ppłk dypl. Zdzisław Michalski. W strukturze nowej jednostki znalazły się wszystkie komórki, które niegdyś istniały w Ośrodku Szkolenia Artylerii. Komendzie

⁴² W.B. Łach, *Wpływ transformacji ustrojowej na zmiany w systemie obrony na obszarze północnej Polski*, [w:] *Misja wojska. Strategia i bezpieczeństwo państwa. Szkice o siłach zbrojnych*, red. T. Panecki, J. Smoliński, Warszawa 2019, s. 405.

⁴³ Zarządzenie Szefa Sztabu Generalnego WP nr. 023/org. z dnia 28 lutego 1989 r. w sprawie rozformowania Wojsk Raketowych i Artylerii, CAW WBH, Zarząd I Sztab Generalny sygn. 1272/96.271.

podlegało kwatermistrzostwo oraz wydziały: szkolenia, organizacyjno-personalny i finansowy, a także pododdziały obsługi: kompania zaopatrzenia, kompania remontowa i pluton medyczny. Wydział szkolenia kierował Szkołą Podchorążych Rezerwy, Szkołą Podoficerską Zasadniczej Służby Wojskowej, Szkołą Młodszych Specjalistów oraz doraźnymi kursami. Zasadnicze wyposażenie to jedna wyrzutnia rakiet operacyjno-taktycznych 9P117, dwie wyrzutnie rakiet taktycznych 9P113 oraz osiem wyrzutni przeciwpancernych pocisków kierowanych różnych typów, a także niezbędny sprzęt wyposażenia naziemnego i pomocniczy⁴⁴.

Dalsze funkcjonowanie ośrodka było ściśle związane z losami wojsk raketowych wojsk lądowych. W 1990 r., w ramach nabierającej dopiero rozmachu restrukturyzacji, drastycznie zmniejszono stopień rozwinięcia brygad rakiet operacyjno-taktycznych. Oznaczało to, że nie było potrzeby dalszego szkolenia w ośrodku funkcyjnych pododdziałów rakiet operacyjno-taktycznych. Od wiosny 1991 r., w związku z decyzją o likwidacji dywizjonów rakiet taktycznych w dywizjach pancernych i zmechanizowanych, zaniechano także szkolenia żołnierzy tej specjalności. Powstałe z rozwiązanych w 1992 r. brygad pułki rakiet taktycznych (w Biedrusku, Choszczynie i Bolesławcu) dysponowały potencjałem pozwalającym na samodzielne przygotowywanie żołnierzy służby zasadniczej do przejścia specjalistycznych funkcji.

W orzyskim ośrodku pozostał, oprócz pododdziałów zabezpieczenia, jedynie dywizjon szkolny złożony z dwóch baterii przeciwpancernych pocisków kierowanych (1 bateria przygotowywała operatorów wyrzutni 9P135, 2 bateria – wyrzutni 9P133). Decyzja o ostatecznym rozwiązaniu ośrodka zapadła wiosną 1994 r., a jednostka zakończyła funkcjonowanie 31 grudnia tego roku. W ciągu niespełna pięciu lat działalności 32. Ośrodka Szkolenia Specjalistów Wojsk Raketowych i Artylerii zdołano wyszkolić kilkudziesięciu podchorążych rezerwy, kilkunastu podoficerów zawodowych i nie mniej niż 2500 podoficerów i specjalistów pododdziałów startowych i przeciwpancernych. Utrzymywano także gotowość do utworzenia w drodze mobilizacji sześciu nowych oddziałów i pododdziałów dla Warszawskiego Okręgu Wojskowego (a należy pamiętać, że był to okres, w którym pobliski Obwód Królewiecki budził wśród polityków i niektórych wojskowych wielkie emocje). Ośrodkiem dowodzili: ppłk dypl. Józef Głowala, wspomniany już ppłk dypl. Kazimierz Michalski i ppłk dypl. Czesław Pawelec, któremu – wraz z szefem służb technicznych ppłk. mgr. inż. Stanisławem Wasilewskim – przypadł w udziale smutny obowiązek likwidacji ośrodka i zamknięcia orzyskiego rozdziału historii wojsk raketowych⁴⁵.

⁴⁴ M. Trubas, *Kolebka polskich wojsk...*, s. 143.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 144.

Część byłej kadry ośrodka podjęła służbę w utworzonej w garnizonie 4. Suwalskiej Brygadzie Kawalerii Pancерnej, nieliczni trafili do innych jednostek artylerii lub ogólnowojskowych, dla znacznej grupy zabrakło miejsca w wojsku. Podobny los spotkał wcześniej kadre połowych technicznych baz raketowych i dywizjonów raket taktycznych, a w 2001 r. – także pułków raket taktycznych. Rozproszenie doskonale wyszkolonej kadry wojsk raketowych spowodowało bezpowrotną utratę na długie lata specjalistycznych doświadczeń organizacyjnych i szkoleniowych.

Zakończenie

W historii wojsk raketowych wojsk lądowych Orzysz zajmuje szczególną pozycję. Był on nie tylko miejscem powstania pierwszych tego typu jednostek w kraju, lecz także garnizonem, z którym musieli się zetknąć praktycznie wszyscy żołnierze zawodowi oraz licząca z pewnością kilkanaście tysięcy grupa żołnierzy służby zasadniczej. Większość z nich, mimo że szkolenie podstawowe kosztowało ich wiele wysiłku, dobrze wspomina ośrodek i brygadę. Podkreślić należy, że niemal wszyscy oficerowie i podchorążowie rezerwy z perspektywy lat nie uważają pobytu w szkole podchorążych za przerwę w życiorysie. Nie sposób docenić wpływu raketowców na kulturalny i społeczno-ekonomiczny rozwój miasta. Można przyjąć, że usytuowanie w Orzyszu centrum przygotowania specjalistów najnowocześniejszego w swoim czasie rodzaju wojsk było czynnikiem miastotwórczym, mimo że już wcześniej było ono dużym garnizonem.

Oczywiście były także skutki negatywne. Potrzeby, z całą pewnością przesadzone, ochrony kontrwywiadowczej jednostek raketowych zahamowały rozwój niektórych gałęzi gospodarki – choćby turystyki. Wydaje się jednak, że bilans orzyskiego rozdziału historii wojsk raketowych jest korzystny – zarówno dla obronności państwa, jak i rozwoju miasta i regionu. Choćby tylko z tego względu zasługuje na szczególne badania historyczne.

Dla ścisłości dodać należy, że na Warmii i Mazurach wojska raketowe reprezentowane były także przez wspomnianą 21. Armijną Polową Techniczną Bazę Raketową w Ornećcu oraz 5. dywizjon artylerii (drt) 1. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej w Giżycku i 19. dywizjon artylerii 15. Dywizji Zmechanizowanej w Morągu. Oficerów i chorążych uzbrojenia raketowego przygotowywały: Oficerska Szkoła Uzbrojenia, a następnie Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Uzbrojenia i Elektroniki w Olsztynie.

Na długi okres, bo prawie trzydziestu lat ten rodzaj wojsk zniknął ze struktur Wojska Polskiego. Tym samym w stosunku do współczesnego pola walki cofnęliśmy się szkoleniowo i mentalnie. Na szczęście historia zatoczyła koło i następuje

odtworzenie wojsk raketowych, których podstawę stanowi stworzony w 2023 r. w Orzyszu dywizjon artylerii raketowej HIMARS, będący w strukturach 1. Brygady Rakiet w Toruniu.

Bibliografia (Bibliography)

Źródła archiwalne

Archiwum Wojskowe w Oleśnicy – Wojskowe Biuro Historyczne [AWO WBH]

21 Polowa Techniczna Baza Remontowa, sygn. 3399.10.205

32 Łużycka Brygada Artylerii, sygn. 2540.10.215

Ośrodek Szkolenia Artylerii, sygn. 1357.3117.10.1; 1357.3117.10.12

Archiwum Wojskowe w Toruniu – Wojskowe Biuro Historyczne [AWT WBH]

8 Korpus Armijny, sygn. 380/56/15

20 Brygada Artylerii, sygn. 139/61/9

Szefostwo Artylerii POW, sygn. 9/91/42; 9/91/51; 9/91/57; 9/91/157

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie – Wojskowe Biuro Historyczne [CAW WBH]

Ministerstwo Obrony Narodowej, sygn. 1677/84/18; 1702/2000/13

Szefostwo Artylerii WP, sygn. 18/91/356; 18/91/357

Szefostwo Wojsk Rakietowych i Artylerii, sygn. 593/90/12

Sztab Generalny WP, sygn. IV.501.1/A.73.60

Sztab Generalny WP, Zarząd I, sygn. 1272/96

Zarząd I Sztab Generalny, sygn. 1272/96.271

Opracowania

Babula J., *Założenia operacyjne i techniczne oraz przebieg i efekty rakietyzacji wojsk lądowych w latach 1960–1985. Relacja*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2011, t. II, s. 148–162.

Brenda W., Łach W.B., *Orzysz cywilny – Orzysz wojskowy. Dwa spojrzenia na historię miasta po 1945 r.*, Orzysz 2022.

Holloway D., *Stalin i bomba. Związek Radziecki a energia atomowa 1939–1956*, Warszawa 1996.

- Kajetanowicz J., *Wojsko Polskie w systemie bezpieczeństwa państwa 1945–2010*, Częstochowa 2013.
- Laszczyk M., *Zapisane w pamięci*, Warszawa 2004.
- Łach W.B., *Jednostki wojsk raketowych i artylerii w garnizonie Orzysz po 1945 roku – wpływ na rozwój i funkcjonowanie miasta*, [w:] *Oblicza wojny*, t. III (*Miasto i wojna*), red. W. Jarno, J. Kita, Łódź 2021, s. 341–348. <https://doi.org/10.18778/8220-556-5.18>
- Łach W.B., *Wojsko Polskie na Warmii i Mazurach w latach 1945–1955*, Olsztyn 2025.
- Łach W.B., *Wpływ transformacji ustrojowej na zmiany w systemie obrony na obszarze północnej Polski*, [w:] *Misja wojska. Strategia i bezpieczeństwo państwa. Szkice o siłach zbrojnych*, red. T. Panecki, J. Smoliński, Warszawa 2019, s. 398–409.
- Pióro T., *Armia ze skazą*, Warszawa 1994.
- Puchała F., *Budowa potencjału Wojska Polskiego 1945–1990. Obszary szpiegowskich działań*, Warszawa 2013.
- Tomczak E., Wyszynski K., Ponichtera H., *Oficerska Szkoła Artylerii w Toruniu 1923–1992. Zarys dziejów*, Toruń 1992.
- Trubas M., *2 Pomorska Brygada Artylerii. Choszczno 1963–1992*, Warszawa 2005.
- Trubas M., *Kolebka polskich wojsk raketowych*, [w:] *Z dziejów Wojska Polskiego na Warmii i Mazurach po drugiej wojnie światowej*, red. W.B. Łach, Węgorzewo 2004, s. 123–148.
- Trubas M., *Wojska „jednorazowego użytku”. Relacja*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2011, t. II, s. 155–174.
-

Notka o autorze

Plk rez. dr hab. Wiesław Łach, prof. UWM – pracuje na stanowisku profesora uczelnianego w Katedrze Historii XIX i XX wieku w Instytucie Historii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Zainteresowania naukowe: historia wojskowości, system obrony Polski, wojsko na Warmii i Mazurach, fortyfikacje Polski północnej, współczesne konflikty zbrojne.

wieslaw.lach@uwm.edu.pl